

राज्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांना
जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत औषध
पुरवठा करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग
शासन निर्णय क्र. जिवायो-२०२४ /प्र. क्र. ३८ /पदुम-४

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई -४०००३२
दि. २३ मे, २०२५

वाचा: १. शासन निर्णय क्रमांक जिवायो-२०१०/प्र.क्र.२९१/पदुम-४ दि. ३०.०८.२०१०.
२. शासन निर्णय क्रमांक व्हिएचडी-२०२१/प्र.क्र.१८९/पदुम-४ दि. २८.०२.२०२२.

प्रस्तावना:

मा.पंतप्रधान यांनी मा. मुख्य सचिव यांच्या परिषदेत दिलेल्या संदेशानुसार योजनांच्या परिणामकारकतेत वाढ करण्यासाठी योजनांचे सुनियोजन करण्याचे निर्देश दिलेले आहेत. तसेच राज्याची अर्थव्यवस्था सन २०२८ पर्यंत १ ट्रिलियन अमेरिकन डॉलर पर्यंत पोहोचविण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या दृष्टिकोनातून अस्तित्वात असलेल्या योजनांचे सुसूत्रीकरण /सुनियोजन करणे आवश्यक आहे.

२. राज्याची अर्थव्यवस्था सन २०२८ पर्यंत १ ट्रिलियन अमेरिकन डॉलर करण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यामध्ये “जिल्हा” हा विकासाचा महत्वाचा घटक आहे. त्यामुळे सदर उद्दिष्ट गाठण्यासाठी “जिल्हा” हा घटक पायाभूत मानून “जिल्हा विकास आराखडा” तयार करण्यात येतो. “जिल्हा वार्षिक योजनेत” मंजूर करण्यात आलेल्या निधीच्या किमान २५ टक्के रक्कम जिल्हा विकास आराखड्यात नमूद असलेल्या विविध कार्यक्रम/ योजना/ प्रकल्प यासाठी खर्च करण्यास मंत्रिमंडळाने मान्यता दिलेली आहे. जिल्हा विकास आराखड्यात पशुसंवर्धन विभागाचा समावेश प्राधान्य क्षेत्रात (Priority Sector) करण्यात आला आहे.

३. पशुधनामधील उत्पादकता व प्रजननक्षमतेत वाढ होण्याच्या दृष्टिने पशुआरोग्य निकोप व निरोगी राहणे अत्यंत महत्वाचे आहे. पशुधनातील आजारांमुळे त्यांच्या उत्पादकतेवर प्रतिकूल परिणाम होतो. याशिवाय पशुधनापासून मानवास सांसर्गिक आजार उद्भवल्याचीही उदाहरणे आहेत. या उद्देशानेच प्राणी व मानव यांचे आरोग्य निरोगी राहण्यासाठी “वन-हेल्थ” या महत्वाकांक्षी कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

४. वाचा क्र. २ येथील शासन निर्णय क्रमांक व्हिएचडी-२०२१/प्र.क्र.१८९/पदुम-४ दि. २८.०२.२०२२ अन्वये राज्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांना त्यांचे कार्यक्षेत्र विचारात घेऊन औषध खरेदीसाठीची वार्षिक वित्तीय मर्यादा निर्धारित करण्यात आली आहे. याद्वारे फक्त जीवरक्षक औषधे तसेच अंतकृमी व बाह्यकृमी वर नियंत्रण ठेवणारी औषध खरेदी करण्याची तरतूद आहे.

५. वाचा क्र. १ येथील शासन निर्णय क्र. जिवायो-२०१०/प्र.क्र.२९१/पदुम-४, दि. ३०.०८.२०१० अन्वये "पशुवैद्यकीय संस्थांचे बांधकाम, बळकटीकरण व आधुनिकीकरण" या योजनेअंतर्गतही काही जिल्ह्यांमध्ये जिल्हा वार्षिक योजनेंतर्गत औषध खरेदी करण्यात येते. सदर खरेदी ही वाचा क्र. २ येथील शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या वित्तीय मर्यादेत करण्यात येते.

६. पशुधनावर प्रतिबंधात्मक उपचाराबरोबर (Preventive care) विविध आजारांवरील निवारक उपचार (Curative) करण्यात येतात. सांसर्गिक रोग प्रादुर्भाव, विषबाधा, नैसर्गिक आपत्ती, सर्पदंश अशा घटनांमध्ये बाधित पशुधनावर उपचार करण्यासाठी देखील अतिरिक्त औषधांची आवश्यकता असते. तसेच पशुरुग्णाच्या दैनंदिन रोगनिदानासाठी आवश्यक निदानात्मक संच (Diagnostic Kits) स्टॅन्स, केमिकल, रिएजंट उपलब्ध करून यासारख्या औषधांची आवश्यकता असते. प्रत्येक जिल्ह्यातील पशुधनाची संख्या, पशुवैद्यकीय संस्थांची संख्या, सदर संस्थांमधील बाह्यरुग्ण आणि आंतररुग्णांची सरासरी संख्या, संबंधित भागात आढळून येणारा नैमित्तिक रोगाचा प्रादुर्भाव व त्यासाठी आवश्यक असणारी औषधे यांची आवश्यकता व संख्या ही जिल्हानिहाय वेगवेगळी आहे. त्यामुळे प्रत्येक जिल्ह्याची औषधाची गरज व त्यावरील येणारा खर्च हा वेगवेगळा असू शकतो. त्यामुळे सदर बाबींचा विचार करता शासन निर्णय क्रमांक व्हीएचडी-२०२१/प्र.क्र.१८९/पदुम-४ दि. २८.०२.२०२२ अन्वये औषध पुरवठा करण्यासाठी सर्व जिल्ह्यांमधील पशुवैद्यकीय संस्थाना जिल्हा वार्षिक योजनेत कमाल आर्थिक मर्यादा विहित करणे संयुक्तिक वाटत नाही. यास्तव उपरोक्त वस्तुस्थिती विचारात घेऊन आवश्यकतेप्रमाणे निधी उपलब्ध करून देणे संयुक्तिक ठरते.

७. राज्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांना शासन निर्णय दि.३०.०८.२०१० व शासन निर्णय दि.२८.०२.२०२२ मधील तरतुदीनुसार औषध पुरवठा करण्यासाठी निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो. सदर द्विरुक्ती टाळण्यासाठी तसेच परि. ५ व ६ मधील वस्तुस्थिती विचारात घेऊन त्यामध्ये सुसूत्रता आणणे आवश्यक आहे. त्यानुसार औषध खरेदीसाठी सुधारित शासन निर्णय निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्यात पशुउपचारासाठी व रोगनिदानासाठी विविध पशुवैद्यकीय संस्था कार्यरत आहेत. त्यामध्ये जिल्हा पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालये, तालुका लघुपशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालये, पशुवैद्यकीय चिकित्सालये, फिरती पशुचिकित्सा पथके, भ्रूणप्रत्यारोपण प्रयोगशाळा विभागीय रोगअन्वेषण प्रयोगशाळा इ. यांचा समावेश आहे. प्रत्येक पशुवैद्यकीय संस्थांच्या कार्यक्षेत्रात पशुधनाची संख्या, बाह्यरुग्ण आणि आंतररुग्णांची सरासरी संख्या, सदर भागात आढळून येणारा नैमित्तिक रोगाचा प्रादुर्भाव व त्यासाठी आवश्यक असणारी औषधे यात भिन्नता आहे. या पार्श्वभूमीवर आवश्यक औषध खरेदी करण्यासाठी पुरेसा निधी उपलब्ध होण्याची गरज विचारात घेता वाचा क्र. १ येथील शासन निर्णय क्र. जिवायो-२०१०/प्र.क्र.२९१/पदुम-४, दि. ३०.०८.२०१० मधील ब १ मधील "डायनोस्टिक

किट्स, स्टेन्स, केमिकल्स, रिएजंट, औषधे” हे शब्द वगळण्यास तसेच वाचा क्र. २ शासन निर्णय क्रमांक व्हीएचडी-२०२१/प्र.क्र.१८९/पदुम-४ दि. २८.०२.२०२२ अधिक्रमित करुन खालील प्रमाणे सुधारित कार्यपद्धती विहित करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे :-

अ) खरेदी करावयाच्या औषधांचे प्रकार :-

- १) राज्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांमध्ये रुग्णपशुंवर उपचार, रोगनिदान करण्यासाठी सर्व प्रकारची औषधी उदा. प्रतिजैविके, जैवरक्षक औषधी, प्रोप्रायटरी औषधी, आय.पी. व बी.पी. औषधी, शक्तीवर्धक औषधी, जीवनसत्वे, खनिजमिश्रण, जंतुनाशके, ॲन्टिस्नेक व्हेनम, टॉक्सॉईड्स, निदानात्मक संच (Diagnostic Kits) स्टेन्स, केमिकल्स, रिएजंट्स इत्यादी.
- २) उपरोक्त उल्लेखित औषधांपैकी ज्या औषधांचा पुरवठा केंद्र पुरस्कृत योजनेअंतर्गत करण्यात येतो, अशा औषधांची खरेदी जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत करण्यात येऊ नये.

ब) औषध मागणीची निश्चिती :-

- १) जिल्ह्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांच्या प्रमुखांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील पशुधन संख्या, गेल्या तीन वर्षातील दैनंदिन रुग्ण सरासरी, उद्भवलेला साथरोग, उपलब्ध औषधसाठा याबाबींचा विचार करुनच जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांच्याकडे औषध मागणी करावी.
- २) औषध खरेदी प्रस्तावित करतांना राज्यस्तरीय तांत्रिक विनिर्देश समितीने केलेल्या शिफारशीनुसार शासन पत्र क्र. डीएचडी-१४०१३/०२/२०२३, एच ४ (इ-६८९१५१), दि. ०२/११/२०२३ अन्वये राज्यातील पशुधनावरील उपचारासाठी आवश्यक असलेली १८२ औषधे व त्यामध्ये वेळोवेळी करण्यात येणारी सुधारणा विचारात घेऊन मागणी करावी.
- ३) खरेदी करावयाच्या औषधांच्या यादीत राज्यस्तरीय तांत्रिक विनिर्देश समितीने केलेली शिफारस विचारात घेऊन बदल करण्याचे अधिकार आयुक्त पशुसंवर्धन यांना असतील.
- ४) रोग निदानासाठी आवश्यक निदानात्मक संच (Diagnostic Kits) स्टेन्स, केमिकल्स, रिएजंट्स तसेच ॲन्टिस्नेक व्हेनम, टॉक्सॉईड्स आवश्यकतेनुसार मागणी करावी.
- ५) संबंधित जिल्ह्यात नैसर्गिक आपत्ती अथवा साथीचा रोग अशी अपवादात्मक स्थिती उद्भवल्यास आवश्यक असलेली व उपरोक्त यादीत समावेश नसलेली औषधे आयुक्त पशुसंवर्धन यांच्या मान्यतेने खरेदी करावी

क) योजनेची अंमलबजावणी:

- १) आवश्यकतेनुसार औषधांची वस्तुनिष्ठ मागणी करण्याची जबाबदारी संबंधित पशुवैद्यकीय संस्थांप्रमुखांची व जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांची असेल.
- २) रोगनिदानासाठी आवश्यक निदानात्मक संच (Diagnostic Kits) स्टेन्स, केमिकल्स, रिएजंट्स तसेच ॲन्टिस्नेक व्हेनम, टॉक्सॉईड्स खरेदी करताना त्यांचे तांत्रिक विनिर्देश निश्चित केलेले असणे आवश्यक असेल.

- ३) क्षेत्रीय स्तरावरून प्राप्त मागणीचा सर्वकष आढावा घेऊन एकत्रित नियतव्यय मागणीचा प्रस्ताव जिल्हा नियोजन समितीकडे विहित कालावधीत सादर करण्याची जबाबदारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद/ जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांची राहिल.
 - ४) जिल्हा वार्षिक योजनेतर्गत औषध खरेदीसाठी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेल्या निधीच्या अनुषंगाने औषध खरेदीसाठीची आवश्यक तांत्रिक व प्रशासकीय मान्यता सक्षम प्राधिकरणाकडून वेळेत प्राप्त करून घेण्याची जबाबदारी जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांची असेल.
 - ५) क्षेत्रीय स्तरावर वेळेत औषधी पुरवठा होईल या अनुषंगाने जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांनी कार्यवाही करावी. प्रशासकीय दिरंगाईमुळे वेळेत औषध पुरवठा न झाल्यास जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त यांना जबाबदार धरण्यात येईल.
 - ६) सदर योजनेतर्गत प्राप्त झालेल्या व वापरात आलेल्या औषधांची नोंदवहीमध्ये नोंद घ्यावी.
 - ७) विनियोग केलेल्या प्रत्येक औषधीची नोंद भारत पशुधन (NDLM) प्रणालीवरील ई-प्रिस्क्रीपशनमध्ये नोंद करणे आवश्यक असेल.
 - ८) संबंधित जिल्ह्याचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद/ जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त हे सदर योजनेचे अंमलबजावणी अधिकारी राहतील व जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त हे आहरण व संवितरण अधिकारी असतील.
 - ९) यासाठी येणारा खर्च २४०३-पशुसंवर्धन या लेखाशिर्षातील २१-सामुग्री व पुरवठा या उद्दिष्टाखालील उपलब्ध तरतुदीतून भागविण्यात यावा.
 - १०) सक्षम प्राधिकारी यांची सदर योजनेतर्गत निधी वितरणास तांत्रिक व प्रशासकीय मंजूरी घेण्यात यावी.
 - ११) संबंधित विभागाचे प्रादेशिक पशुसंवर्धन सहआयुक्त हे योजनेचे विभागीय सहनियंत्रण अधिकारी राहतील व राज्याकरिता आयुक्त पशुसंवर्धन हे सहनियंत्रण करतील.
- सदरचा शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या सहमतीने तसेच, वित्त विभागाचे अनौपचारिक संदर्भ क्र. २८३/२०२५/व्यय-२ दि.२४.०४.२०२५ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदरचा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आलेला असून त्याचा संकेतांक २०२५०५२३११३३०७९२०१ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(नि. भा. मराळे)

उपसचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत-

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई

२. मा. उपमुख्यमंत्री (गृह) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. प्रधान सचिव (वित्त विभाग-व्यय), मंत्रालय, मुंबई
५. प्रधान सचिव (नियोजन विभाग), मंत्रालय, मुंबई
६. आयुक्त पशुसंवर्धन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
७. सर्व विभागीय आयुक्त
८. सर्व जिल्हाधिकारी
९. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
१०. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर.
११. सर्व प्रादेशिक सहआयुक्त पशुसंवर्धन,
१२. प्रधान महालेखापाल (लेखापरीक्षा) -१/२ महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर.
१३. प्रधान महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) -१/२ महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर.
१४. मा.मंत्री (पशुसंवर्धन) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१५. विभागीय व्यवस्थापक, गोठित रेत प्रयोगशाळा, पुणे, नागपूर व औरंगाबाद (हर्सुल)
१६. सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन उप आयुक्त ,
१७. सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी, जिल्हा परिषद, अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी (पदुम - १,२,३,१६) कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१८. निवड नस्ती (पदुम-४).